

VANCOUVERSKA DEKLARACIJA I »ZNANSTVENO DJELO«

U siječnju 1977. g. u Vancouveru u Kanadi sastala se grupa urednika nekih uglednih biomedicinskih časopisa engleskoga jezičnog područja da se dogovore o jednoobraznosti tekućih zahtjeva po kojima bi autori trebali sastaviti, pripremiti i dostaviti svoje rukopise. Ono što se u početku činilo da će biti samo dogovor nekolicine, dakle samo međusobni sporazum nekih urednika, to je danas preraslo u vrlo koristan međunarodni dogovor, obično nazivan »Vancouverska deklaracija«. Ubrzo je, naime, vancouverska grupa »izrasla« u Međunarodni odbor urednika medicinskih časopisa (International Committee of Medical Journal Editors). Krajem listopada 1981. g. neki su dijelovi originalne deklaracije neznatno izmijenjeni i 1982. g. objavljeni (1), a od onda je i nekoliko pojedinačnih dodataka inkorporirano u glavni dio treće, sadašnje verzije deklaracije (2).

Deklaraciju su podržali i odmah prihvatili najugledniji britanski časopisi Lancet i British Medical Journal. Svijest o koristi takvog dogovora i uredničkih sporazuma odrazila se (a i dalje se odrazuje) u činjenici što je deklaraciju ubrzo prihvatio veliki broj časopisa pa i s drugih kontinenata. Čak je i svih 40 glavnih kineskih biomedicinskih časopisa usvojilo deklaraciju. Suvremenost i odlučnost pokazao je i naš Liječnički vjesnik, koji je već od 1986. g. prihvatio deklaraciju i odmah s njome uskladio svoju »Uputu«. Slično su postupili i još neki naši časopisi. Arhiv za zaštitu majke i djeteta najavio je 1986. g. u uredničkom osvrtu iz pera svog urednika *Vladimira Kolbasa* (3) da će u 1987. g. započeti s punom primjenom deklaracije. Očito je, dakle, došlo vrijeme da i Arhiv za higijenu rada i toksikologiju pristupi toj međunarodnoj usklađenosti zahtjeva, tj. vancouverskoj deklaraciji. Prije nekoliko dana (veljača 1988. g.) objavljena je istovremeno u dva časopisa (2, 4) spomenuta, treća verzija deklaracije pa je upravo to, i naša namjera da joj pristupimo, neposredni povod za pisanje ovog osvrta.

U deklaraciji se uvodno ističe (2) što »jednoobrazni zahtjevi« (»Uniform requirements«) podrazumijevaju, a što ne. Prvo, zahtjevi upućuju autora kako sastaviti rukopise, ali ne obvezuju urednika kakav će im konačni grafički oblik dati, makar mnogi časopisi upravo na tim uputama sastavljaju elemente svoga »stila« (kako deklaracija nazivlje tehničko oblikovanje). Drugo, ako autori pripreme rukopise u »stilu specificiranom u ovim zahtjevima«, urednici onih časopisa koji su prihvatili deklaraciju neće rukopise vraćati (katkada samo) zbog usklađivanja sa (već opće prihvaćenim) zahtje-

vima. Eventualne sitne pojedinosti, specifične za neki konkretni časopis, uredništvo će i samo uskladiti. Na taj se način ne gubi dragocjeno vrijeme i ne odgađaju daljnji postupci u realiziranju publikacije, što je velika korist i za autora i za uredništvo, a i — bar teorijsko — za korisnika objavljene istine recimo npr. bolesnika. Treće, autori, posebno oni koji mijenjaju časopis-»domaćina«, ne moraju tražiti upute upravo iz onog časopisa kojem su namijenili svoj rukopis, jer će bitni elementi uputa kod svih biti identični. Ja bih dodao još i četvrtu korist, posebno važnu za naše prilike, da će i pisanje drugih, samostalnih djela (diplomskih radova, magistarskih i doktorskih teza), što mnogima očito predstavlja velike teškoće, biti olakšano ako slijede deklaraciju. Događalo se, a čini se da se još uvijek događa, da mentor, savjetnici ili postdiplomski nastavnici, daju svaki »svoje« upute (i tako već napol zbunjenom) kandidatu. Očekuje se, kaže se u deklaraciji, da će časopis koji je prihvatio deklaraciju, u svojim »Uputama« naznačiti da su one u skladu s »Jednoobraznim zahtjevima za rukopise dostavljene biomedicinskim časopisima« i citiraju (ovu) verziju, što je, razumije se, ujedno i neposredni putokaz ali i afirmacija deklaracije i njezina značenja.

Kada sam se već — prema dogovoru u Uredničkom odboru — latio posla da prikazem opću važnost i najvažnije pojedinačne zahtjeve Vancouverske deklaracije, smatram potrebnim da se osvrnem prije svega na ono što mi već imamo i bez deklaracije. To je bez sumnje izvanredni priručnik *Vlatka Silobrčića* »Kako sastaviti i objaviti znanstveno djelo« (5). Htio sam usporediti deklaraciju i njegov priručnik. Moram naglasiti da sam ga i sada opet jednom »sa zadovoljstvom« pročitao. Možda sam oduševljen tim priručnikom što sam i sâm nekada »pisao o medicinskom pisanju« (6, 7), ali više u obliku aforizama i marginalija nego sistematiziranih elemenata, pa mi se čini da je za konkretni pothvat pisanja Silobrčićev priručnik, za naše prilike i za naše vrijeme, i prvi i pravi izvor pouka. On sadrži sve što je bitno u deklaraciji, ali i mnogo više i konkretnije. Od »Napomena o nazivlju« do predmetnog kazala (»Predmetni indeks«) sve je u Silobrčićevu djelu, u devet što kraćih što dužih poglavlja, minuciozno obrađeno, punom jasnoćom i logikom koje već i u samom tom djelu odaju autora kakvog upravo nastojimo »izgraditi«. Ono što se direktno može usuglasiti s deklaracijom to je Silobrčićevo poglavlje »Pisanje izvornog znanstvenog članka«. Istina, deklaracija srećom obuhvaća šire medicinsko područje, bez kategorizacije članaka. To je, razumije se, vrlo poželjno, jer bi Silobrčićeva isključivost naziva mogla obeshrabriti autore kazuistike, dakle najčešćih (i najosjetljivijih) biomedicinskih priloga kojima su, zapravo, savjet i savjetnik najpotrebniji. Deklaracija se, dakle, odnosi na sve »kategorije« priloga, dakle na sve pisce, u našem slučaju na sve medicinske pisce. Ma što o kazuistici mislio naš znanstvenik s područja osnovnih (»fundamentalnih«) istraživanja, ipak on ne smije biti — »fundamentalist«: kazuistici se, bilo kliničkoj ili epidemiološkoj, kada ona otkriva neku zakonitost, a preko nje i neku istinu, ne može osporiti znanstveni značaj. No, o tome, možda, nekom drugom prilikom.

U najnovijoj verziji deklaracije (2) više je pažnje poklonjeno etici i statistici kao nezaobilaznim postulatima našeg vremena. Ne samo što »statistički podaci moraju imati smisla« (5) nego treba voditi računa »da se rezultati protumače tako da ih i statistički ambliop može shvatiti« (8).

Relativno veliki prostor deklaracija je dala literaturi što se, istina, odnosi uglavnom na promjene u »stil«, tj. obliku grafičke realizacije, ali su one zapravo najupadnija novost, koju je, ubrzo nakon dogovora u Vancouveru prikazao u posebnoj članku u *British Medical Journal* glavni urednik *Annals of Internal Medicine Huth* (9). Silobrčić o literaturi piše u potpoglavlju 5.9 (»Citiranje literature«) u kojemu opisuje i primjerima prikazuje sustave citiranja, a posebno još i potankosti o »Popisu citirane literature«. Smatram, međutim, da se za naše prilike, kad je već o literaturi riječ, potrebno nažalost vratiti i »korak unatrag«, jer još uvijek ima autora, koji — bez obzira na bilo koje propise, upute ili uzance — potpuno ili djelomično, svjesno ili nesvjesno, zanemaruju tu vrstu dokumentacije. Još uvijek, naime, neki autori iznose (očito tuđe) podatke, a da ne navode izvor, ili spominju autore kojih nema u popisu ili ih navode u popisu ali ne i u tekstu, pa još uvijek i urednici i recenzenti »muku muče« da dobiju od autora logičan i propisan način citiranja literature. Postoje i primjeri krivog citiranja, obično i bez loše namjere, a postoji i citatni plagijat što bi bilo najmanje zlo ako je tuđi popis vlastitom kontrolom provjeren. Neophodno je, naime, shvatiti da je mogućnost provjere glavno, a katkada i jedino pomagalo prihvaćanja svake dokumentacije pa tako, razumije se, i literaturne. Zato i Silobrčić i deklaracija s pravom isitiču da »citirati treba samo objavljene podatke« (4), »iako neobjavljeni podaci o pisanim, ne usmenim priopćenjima mogu biti inserirani (u zgradama) u tekstu« (2). Isto tako se i podaci iz (tuđih ili vlastitih) »podnesenih, ali još neprihvaćenih rukopisa citiraju u tekstu kao neobjavljena opažanja (u zgradama)« (2). Naprotiv, »već prihvaćeni, makar još neobjavljeni članci se citiraju u popisu s navodom časopisa i dodatkom 'u tisku' (u zgradama)« (2).

Do sada su za citiranje u tekstu postojala dva bitna sustava: jedan, tzv. Harvardski sustav s navodom imena i dodatkom godine, a drugi samo s brojem koji odgovara broju iz popisa literature. Vancouverska je deklaracija usvojila taj drugi način, ali s drugačijim, za nas posve novim a i grafički dosada posve neuobičajenim »stilom«: samo neophodno potrebna interpunkcija, bez nepotrebnih točaka i zareza. To će u prvo vrijeme stvarati teškoće kod pisanja i prepisivanja literature u popisu kod kojeg su, kako s pravom ističe Silobrčić, pogreške i najčešće i najviše ih ima. Put kojim se došlo upravo do takvog načina pisanja iznio je u pojedinostima *Huth* (9). Veće poteškoće stvarat će i (obavezne) kraćenice časopisa osobito autorima kojima nije dostupan *Index Medicus* koji inače donosi u svakom prvom godišnjem broju popis kraćenica svih u njemu »indeksiranih« časopisa.

»Standardni članak« u časopisu i »kolektivni autor« prikazani su u popisu literature ovog osvrta, a isto tako i način citiranja knjige. Umjesto anonimnog autora (engl. Anonymous) mi bismo također mogli navesti taj latinski greckizam kao »Anonimus« (ἀν-ώνυμος = neimenovan). Za suplemente se navodi kraćenica »(suppl)« neposredno nakon volumena (u zagradi s naznakom broja suplementa ili druge oznake) nakon čega slijedi dvotočka itd. kao kod članka. Standardni članak navodi sve autore, ako ih je šest ili manje, ali ako ih je više od šest navedu se samo prva tri uz dodatak kraćenice »et al« (od et alii, tj. »i drugi«). Časopisi koji u svakom (mjesečnom ili sedmičnom) svesku ili »broju« označuju stranice od početka (od 1) (»Journal paginated

by issue«), a to je npr. većina sovjetskih časopisa, stavljaju iza godine s točkom i zarezom, broj sveska i mjesec (u zagradi) nakon čega slijedi dvo- točka pa stranice od—do. Ako se na mjestu autora u knjigama ili monografijama nađu urednik ili urednici izdanja onda se uz inicijal imena, odijeljenog zarezom, navede (bez zagrada) riječ »urednik« ili »urednici« (u engleskom tekstu »ed.« odnosno »eds.«). Ostale odredbe za »popis citirane literature« biti će navedene u redovitim »Uputama«. Jedino što je još preostalo, a o čemu Deklaracija nije pavela računa, je pitanje preuzetih citata: kako u popisu navesti rad koji autor nije sâm čitao tj. nije ga mogao izvorno upotrijebiti, već ga je preuzeo iz nekog drugog objavljenog djela? Najjednostavnije će biti, kao i do sada, iza (kompletnog, ako je moguće) citata dodati »cit.« i broj izvora iz vlastitog popisa. Kakogod je očito da treba izbjegavati korištenje (neprovjerenih!) tuđih citata, ipak ih je bolje, ako već nisu dostupni provjeri, pošteno navesti kao preuzete nego ih navoditi kao svoje.

Vancouverska deklaracija zahtijeva i upotrebu tzv. ključnih riječi što neki naši časopisi odavno već provode. Svrha im je olakšati »unakrižno indeksiranje«, dakle svrstavanje priloga pod *nekoliko* različitih ali naslovom djela pojmovno (ako ne i verbalno) obuhvaćenih termina. Ključne riječi mogu biti razumljive se, i kratke (ali ne posve proizvoljne tj. filološki neprihvatljive) složenice, npr. »Bolest spavanja«, »Maligne fibroze« itd. Razumljive se da ključne riječi predlažu autori, makar im u tome (još uvijek) pomažu i urednici.

U ovoj godini izlaženja (1988), nazovimo je »prelaznom«, Arhiv će nastojati započeti primjenom sustava citiranja prema Vancouverskoj deklaraciji u novim priložima (kao npr. u ovom osvrtu), odnosno u priložima u kojima je (još) moguće mijenjati način grafičke realizacije. Inače bi u ovoj godini vrijedio i dosadašnji sustav.

Da sažeto zaključim: Osim općih prednosti koje načelno daju jednoobraznost i pojedinosti deklaracijom prihvaćenog sustava evo i neposrednih razloga zbog kojih Arhiv namjerava preuzeti taj sustav: prvo držimo korak s vremenom: deklaraciji su već pristupili mnogi naši časopisi, a vjerojatno će pristupiti i preostali; drugo, otvoreni smo i drugima u svijetu: Arhiv za higijenu rada i toksikologiju povremeno prima priloge i iz zemalja koje su službeno već prihvatile deklaraciju kao i onih za koje je vjerojatno da će je uskoro prihvatiti; treće, Arhiv za higijenu rada i toksikologiju često objavljuje dijelove magistarskih i doktorskih teza koje već primjenjuju Vancouverski sustav. I konačno — ali kako se ono obično kaže »last but not least« — svjesni smo da je i to prilog međunarodnoj znanstvenoj suradnji.

Literatura

1. *International Committee of Medical Journal Editors*. Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals. Br Med J 1982;284:1766—70.
2. *International Committee of Medical Journal Editors*. Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals. Br Med J 1988;296:401—5.
3. Kolbas V. Vancouverska deklaracija. Arhiv ZMD 1986;30:5—8.

4. *International Committee of Medical Journal Editors*. Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals. *Ann Intern Med* 1988;108:258—65.
5. *Silobrčić V.* Znanstveno djelo. Jumea: Zagreb, 1983.
6. *Beritić T.* Medicinska informatika u znanstvenom radu liječnika. III. simpozij »Znanstveni rad u medicini SR Hrvatske«. *Bilten Akademije ZLH* 1974;7:26—30.
7. *Beritić T.* Pisana riječ u znanstvenom radu liječnika. *Liječ Vjesn* 1974;96:733—8.
8. *Matthews DR, McPherson K.* Doctors' ignorance of statistics. *Br Med J* 1987; 294:856—7.
9. *Huth E.* New forms for references. *Br Med J* 1979;278:1697—8.

T. Beritić

Razred za medicinske znanosti
Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Zagreb